

**A PÁLYAORIENTÁCIÓS SZEMLÉLETŰ MENTORÁLÁS MÓDSZEREI
– A TANÍTSUNK MAGYARORSZÁGÉRT PROGRAM GÖDÖLLŐI TAPASZTALATAI**

Szerző:

Kenderfi Miklós (PhD)¹
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
(Magyarország)

Lektorok:

Visztnvelt Andrea (PhD)
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
(Magyarország)

Fazakas Ida (PhD)
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
(Magyarország)

...és további két anonim lektor

Kenderfi Miklós (2024): A pályorientációs szemléletű mentorálás módszerei – A Tanítsunk Magyarországotért Program gödöllői tapasztalatai. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 10(3), 137-150. DOI: <https://doi.org/10.18458/KB.2024.3.137>

Absztrakt

Tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy a Tanítsunk Magyarországotért program kapcsán bemutatjuk a pályorientáció központú mentorálás Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetemen alkalmazott módszereit és kitérünk annak tapasztalataira. A mentorképzés, valamint maga az információtól és aktivitási lehetőségektől elzárt települések iskoláiban tanuló gyerekek támogatása is a „Gödöllői Iskola” hagyományainak megfelelően történik. Ezzel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy hazánkban a tanácsadóképzés a MATE Szent István Campusán (jogelődjei: GATE, SZIE) tekint vissza a leghosszabb múltra. A több mint 30 éve működő, különböző néven és szinten vezetett tanácsadó szakokon összegyűjtött intellektuális tőkét, tapasztalatot és az egészet átfogó szellemiséget nevezik már a szakirodalom (Borbély-Pecze, 2022) is „Gödöllői Iskolának”. Ehhez az iskolához köthető hazánkban a pályatanácsadásban alkalmazott módszerek kialakítása (Szilágyi, 1993) és azok folyamatos fejlesztése (Szilágyi, 2023). Ezek néhány eleme a mentorálásban részesülő felső tagozatos tanulók körében is alkalmazásra került a TM program keretei között. A következőkben az elméleti háttérrel együtt azokat a módszereket kívánjuk bemutatni, melyeket a TM1 mentorképző kurzus során sajátították el a hallgatók, majd használtak a program folyamán.

Kulcsszavak: mentorálás, pályorientáció, tanácsadás

Diszciplína: neveléstudomány, nevelésszociológia

¹ Kenderfi Miklós (PhD). Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet Humántudományi és Szakképzési Tanszék (Magyarország). E-mail cím: kenderfi.miklos.mate@uni-mate.hu. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7966-8609>

Abstract**THE METHODS OF MENTORING WITH A CAREER ORIENTATION APPROACH - THE EXPERIENCES OF THE TEACH HUNGARY PROGRAM IN GÖDÖLLŐ**

In our study, we undertake to present the methods of career guidance-focused mentoring activity applied at the Hungarian University of Agricultural and Life Sciences in connection with the Teach for Hungary program and discuss its experiences. Mentor training, as well as support for children studying in schools in settlements cut off from information and activity opportunities, is also carried out in accordance with the traditions of the "Gödöllő School". In this regard, we should note that the counselling higher education training program in our country has the longest history at the MATE Szent István Campus (predecessors: GATE, SZIE). The intellectual capital, experience and all-encompassing ethos gathered in the consulting courses, which have been operating for more than 30 years and run under different names and at different levels, are already called the "Gödöllő School" in the literature (Borbély-Pecze, 2022). The development of methods used in career counselling in our country (Szilágyi, 1993) and their continuous development (Szilágyi, 2023) can be linked to this school. Some of these elements were also used among the high school students receiving mentoring within the framework of the TH program. In the following, we would like to present, together with their theoretical background, the methods that the students learned during the TM1 mentor training course and then used during the program.

Keywords: mentoring, career orientation, counselling

Disciplines: educational science, sociology of education

A Tanítsunk Magyarorszáért mentorprogram

A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem három campusával (Buda, Gödöllő és Kaposvár) 2021 tavaszán kapcsolódott be a 2018 decemberben újtárra indított Tanítsunk Magyarorszáért (továbbiakban TM) programba. Mára 17-re bővült azon felsőoktatási intézmények száma, melyek vállalják azon hallgatóik felkészítését, akik szívesen működnek közre kistelepülésen élő felső tagozatos általános iskolások segítségével. A pilot program honlapja szerint célja az, hogy kellő támogatást kapjanak a diákok tanulmányaik sikeres befejezéséhez, hosszútávon pedig az, hogy „2030-ra minden ma általános iskolás gyerek rendelkezzen legalább szakmával vagy tanuljon tovább”.

A TM indításában résztvevő egyetemek (a Debreceni-, a Miskolci- és a Nyíregyházi Egyetem, valamint a Pécsi Tudományegyetem) munkatársai

rendszeresen publikálták már mondanivalójukat a programmal kapcsolatban. Az egész átfogó megismerését jól szolgálják a különböző aspektusból közelítő tapasztalatok, elméleti és gyakorlati megközelítések, melyek minden bizonnyal tükrözik a felsőoktatási intézmények és ennek megfelelően a szerzők programmal kapcsolatos szemléletét. A felkészítő kurzus koncepcionális kérdéseit taglalják például Miskolcon (Juhász, 2022), míg Nyíregyházán a képzés hallgatói véleményezése kerül a fókuszba (Márton és Baracsi, 2020). A mentorok kompetenciáival foglalkoznak Pécsen (Andl és tsai, 2020), majd Debrecenben a motivációik vannak a vizsgálat középpontjában (Godó, 2021). Lubinszki (2022) tanulmányában a pályaeorientációs fókuszú mentorlást mutatja be, melyben a mentorképzésben résztvevő hallgatók téma szempontjából releváns reflexiói is helyet kapnak. Ilyen megközelítésben gondolkoznak Egerben is, ahol a mentorképzésben

külön modult szentelnek a pályaorientációnak (Czövek, Fazakas és Dorner, 2022).

A Gödöllői Iskola TM programjának elméletét és gyakorlatát is ez a szemlélet hatja át, mi is a hátrányos helyzetből való kitörés egyik legfőbb esélyét a (tovább)tanulásban, a jól megtalált szakmában, munkában, pályában látjuk.

A mentorálás, mint humán szolgáltatás

A humán szolgáltatás középpontjában az ember áll, az individuális igényeivel, egyéni tapasztalataival és élményvilágával. Szilágyi (2023) szerint ez egy olyan tevékenység, amelyben mindkét szereplőre jellemző az egyediség. A szolgáltatást igénylő jellegzetessége a kérdésfeltevés (amiért az adott szolgáltatást igénybe akarja venni), míg a szolgáltató erre válaszképpen különböző területeken (pl.: oktatás, képzés, foglalkoztatás, szociális munka) kívánja az egyéni problémamegoldást támogatni. Ebből adódik, hogy a társadalom maga írja körül, hogy milyen tárgykörben szervezi meg a humán szolgáltatást. Ezt a közösség a „segíts felebarátodon” erkölcsi parancsa mellett teszi meg, vagy amikor veszélyeztetve érzi saját értékeit, érdekeit. Tehát az egyén életútjában jelentkező elakadás feloldása mellett abban is reménykedhetünk, hogy ezzel mérsékeljük a közösség későbbi terheit.

Ebben az elméleti keretben értelmezhető, hogy 2019-ben az Innovációs és Technológiai Minisztérium, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Klebelsberg Központ és a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája együttműködésben indult el a TM. Tehát a mentorálásra, mint humán szolgáltatásra tekintünk, melynek során egy idősebb személy (mentor) interperszonális kapcsolaton keresztül fejlődésének érdekében útmutatást és biztatást nyújt a fiatal (mentorált) számára (Rhodes, 2005). A mentorok a TM esetében egyetemi hallgatók, míg a mentoráltak csoportját az információkhoz és aktivitásokhoz nehezen hozzáférő kistélepedésen élő általános iskolás tanulók képezik. Ez a cross-age peer mentoring (Karcher, 2005),

vagyis az életkoron átívelő kortárs mentorálás egyik hazai példája. A mentorképzés során felkészített különböző képzési területekről érkező hallgatókra, mint paraprofessionális segítőkire (Fonyó és Pajor, 2000) tekintünk, akik ismeretekkel rendelkeznek a területen, de nem professzionálisan felkészült szakemberek.

Pályafejlődés, pályaszocializáció

A gödöllői mentorálás szemléletének hátterét a pszichológia és a szociológia magyarázóelvének segítségével kívánjuk bemutatni. Kísérletet teszünk néhány, a témánk szempontjából releváns jelenség és fogalom tisztázására különböző hazai és nemzetközi, immáron klasszikusnak mondható szakirodalom segítségével. Bátran merünk visszanyúlni akár több évtizeddel korábbi munkákhoz, hiszen a közelmúlt mérvadó publikációi is ezekre támaszkodnak, tehát azok érvényességükből mit sem veszítettek.

A címben megadott fogalmak leírásához a fejlődési modellből indulunk ki, mely a pályaválasztás értelmezésének is jó keretét adja. Herr és Cramer (1992) szerint Ginsberg és munkatársai már a múlt század közepén megkísérelték az életszakaszokat pályaválasztás szempontjából elemezni. A modell kidolgozásakor azokból a kérdésekből indultak ki, hogy a szakma szempontjából fontos személyiségjegyei az élet mely fázisában jelennek meg és a környezet milyen hatással van ekkor. A pályaválasztás folyamatát belső és külső tényezők közötti kompromisszumként értelmezték. Ez azt jelenti, hogy az egyén érdeklődése, képességei és értékei, valamint az aktuális munkaerőpiac, jövedelemstruktúra és a pályák presztízse kölcsönös befolyásai között épül ki az egyensúly. Ezeknek a kísérleti feltevéseknek az alap gondolata az volt, hogy a fiatalok élményeit a pályaválasztás időszakában meghatározónak kell tekinteni. Ginsberg elméletének jelentősége abban rejlik, hogy a fejlődéselvet hangsúlyozta a pályaválasztásban. Ennek a modellnek a figyelembevételével D. E. Super (1990) a pályavá-

lasztás helyett pályafutást meghatározó, az életen át tartó szakmai fejlődésre vonatkozó elmélet kidolgozására törekszik, ami a tanulók pályaeorientációjának támogatását szolgáló tevékenység szempontjából igen jelentős. A szerző öt stádiumot különböztet meg, melyek további alfázisokra oszthatóak. Az alábbiakban ennek a modellnek csupán a célcsoportunk szempontjából releváns időszakának jellemzőit kívánjuk összefoglalni. Ide tartozik a növekedési fázis utolsó szakasza (13-14 év) és a teljes explorációs stádium (15-24 év). Ebben a korszakban kezdi kipróbálni magát a fiatal olyan iskolai vagy szabadidős tevékenységekben, ahol konkrét módon megnyilvánulhatnak a személyiségjellemzői. Egyre tudatosabban keresi azokat az alkalmakat (pl. szakkör, szabadidős tevékenység vagy önkéntes munka), amelyek során kipróbálhat olyan szerepeket, melyek megfelelnek ezen tulajdonságainak. Ezek a próbálkozások általában nem eredményeznek tartós választást, legfeljebb ideiglenes szakmai döntést. Itt válik fontossá az önvizsgálat, az önismeret bővítése, mélyítése. Ezt követően a kísérletezések során szerzett reális tapasztalatoknak megfelelően kialakul az a domináns szakmai terület, ahol az elképzelését megvalósíthatja. A végén ki is próbálja ezt és mérlegeli, hogy megfelel-e életpályának az adott tevékenység, elemzi a saját öndefiníciója és a szakmai szerep egybevághóságát. Super elmélete segíti érvényre juttatni azt a gondolatot, miszerint a szakmai fejlődés életen át tartó folyamat, amely a személyiséggel és a pályával kapcsolatos követelmények egymásra hatását dinamikus egységben kezeli. A pályaválasztás folyamatként való felfogása az életút, a szociális tanulás, a szocializáció fogalmának bevezetését eredményezte a pályalélektan rendszerébe.

A szocializációra a társadalomba való beilleszkedés folyamatoként tekintünk, melynek során az egyén szert tesz szociális személyiségre (J. Szilágyi és Völgyesy, 1985). A szocializációs folyamat lényeges összetevője a pályaszocializáció, amelynek „során az egyén bekapcsolódik a társadalmi mun-

kamegosztásba, a munkavégző társadalmi környezetéhez alkalmazkodik, s annak elismert, együttműködő és hatékony tagjává válik” (Ritoókné, 1986, 7.). Ennek folyamán azokat a meghatározott értékeket, normákat, magatartásmódokat, elvárásokat hordozó pálya-, illetve foglalkozási szerepeket kell megismerni és elsajátítani, valamint alkotó módon alkalmazni, amelyekre az adott pályán szükségünk van (Helembai és Zakar, 1993).

Szilágyi (2000) – Csírszka modelljét felhasználva – az életpályát két szakaszra bontotta, a pályaadaptáció, valamint a pályatevékenység szakaszára, majd ezeket tovább tagolta: az előbbit az általános képzés és a szakmai képzés, míg az utóbbit a szakmai beilleszkedés és a hasznos szakmai tevékenység stádiumaira. Rámutat azokra a személyiségfejlődési folyamatokra és feladatokra is, amelyek a sikeres döntés meghozatalához szükségesek. A személy aktuális állapotjelző fogalmaként említi a pályaválasztási érettséget, mely az általánosból a szakmai képzésbe való átmenethez szükséges döntés feltétele. Rókusfalvy (1969, 49.) szerint ez a minőség „biztosítja a szakmai képzésnek legalább minimális sikerét és felébreszti a tanulóban a szakmai beilleszkedésre való tartós törekvést” is. A pályaválasztási érettség kialakulásában jelentős szerepet kap a reális önismeret. Itt nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy valamennyi szakirodalom világosan jelzi a tanulók 14 éves kori pályaválasztási éretlenségét. Ennek egyenes következménye, hogy a pályaválasztási döntésben felértékelődik szocializációs csoportok hatása, kiemelten a szülőké (Kenderfi, 2019). A következő fejlettségi szint a pályaeérettség (az előbbivel nem azonos, de a személyiségfejlődés folyamatában egységet képeznek), amely a képzés és szakmai beilleszkedés életpálya szakaszok közötti határon helyezkedik el. A tényleges szakmai beilleszkedéshez ki kell alakuljanak a pályaeérettség elemei, úgymint „munkaeérettség”, „üzemi érettség”, „szociális érettség”. Ez utóbbi fogalom jól ismert a szocializáció témaköréből, ahol a szociális érettséggel fejezhető ki a folyamat-

ban elért szint. J. Szilágyi pályaszocializációs kutatásaira figyelemmel határozza meg ezt, mely jól jelzi a pályaeретtséggel való összefüggését. Szerinte (1985, 22. o.) a szociális érettség „a szakmai végzettségnek megfelelő, társadalmi normatívákat figyelembe vevő, a személyiség öndefinícióján alapuló, tanult társadalmi szerepek felelősséggel való alkalmazása”.

A szocializációs folyamat egyik eredményének tekinthető a szociális érettség kialakulása. Amennyiben, mint állapotra tekintünk erre a minőségre, úgy a tanulók esetében a viszonylag homogén, objektív feltételek ellenére is rendkívül sokféleképpen alakul. A szociális érettség szorosan összefügg az adott társadalmi milióval, annak sajátos értékeivel és az ezek alapján kialakuló szerepmintákkal. A fiatalok környezetében ható társadalmi összetevők határozzák meg, hogy mikor következik be a felnőttek társadalmába való átlépés. Manapság egyes ifjúsági rétegek már sokkal korábban elérik a felnőttkort (László és tsai, 1988), míg mások csak hosszú tanulást követően válnak a szó valóságos értelmében felnőtté. A társadalmi közeg minősíti őket érettnak (különböző kritériumok alapján), amelyben a fiatalok felnőnek. Annak megfelelően beszélhetünk különböző szintű szocializáltságról, ahogy a tényleges magatartását normák, minták, szokások, értékek tartományaihoz igazítja.

A szocializációban elért minőséget tehát a szociális érettség fogalmával fejezhetjük ki, míg a pályaszocializációs folyamatokban elért fejlődés-szintet a pályaeретtséggel.

A fentiek tükrében jól érzékelhető, hogy ez a két kvalitás áthatja egymást, a kutatási eredmények pedig azt is igazolják, hogy egyenesen összefüggnek. Az is könnyen belátható, hogy a (pálya)-szocializációs folyamatok tudatos irányítása nélkül nem bizonyulhatnak elég eredményszerűnek, így a társadalom és az egyén szempontjából is értelmezhető pálya- vagy szociális érettség kimunkálása. Mindezekre kiváló alkalmat biztosít a TM program adta mentorálással töltött idő során a széles

tevékenység repertoár képességfejlesztés cél-zatú kamatoztatása.

Pályaorientáció

A pályaorientációval, mint pedagógiai folyamattal való foglalkozás során bátran hivatkozunk a közel fél évszázados hazai tanulmányokra (Rókusfalvy, 1969; Völgyesy, 1976), amikor is ennek kapcsán a pályaválasztási döntéshez szükséges információkat taglaljuk. Mindkét szerző a tanuló önismereti munkáját és a külső környezet megismerését állítja az explorációs tevékenység középpontjába. Szerintük a megfelelő szintű öndefiníciót a személyiségjellemzők (kiemelten a képesség, érdeklődés, érték, tanulási stílus) reális ismerete adja. A külső ismeretkörhöz tartozik a pályák, szakmák, képzési rendszerek világa és a munkaerőpiaci ismeretek is. A kognitív információfeldolgozási modell is ezekre az ismeretekre épít.

Peterson munkatársaival (2002) úgy gondolkozik, hogy mindenkinek el kell sajátítani az életpálya-építéshez szükséges kompetenciákat és az információfeldolgozási (információszerzés, értékelés, feldolgozás, szintézis) képességeket. Az elsővel kapcsolatban Watts (2013, id. Borbély-Pecze, 2016) megközelítését ajánljuk, aki az életpálya-építési kompetenciák oktatása alatt azt a fejlesztő tevékenységet érti, melynek eredményeképpen a tanulók képessé válnak az életpályájuk során felmerülő kérdések megválaszolására.

Valamennyi megközelítésben Super pályaeретtség (1977, id. Herr & Cramer, 1992) fogalma köszön vissza, hiszen ő is a minőségi információ alapján történő önálló döntést és ezzel összefüggésben a tervezést hangsúlyozza. Az idevágó elméletek többsége egyetért abban, hogy a minőségi (aktuális, megbízható, valósághoz igazított) információkra épül az életpálya adott szakaszához köthető döntés, melynek a személyiség oldaláról feltétele a kellő pálya(választási)-érettség.

A pályorientáció fogalmának tisztázásához két irányból közelítünk, a legelfogadottabb nemzetközi definíció, valamint a leggyakrabban hivatkozott hazai meghatározás felől.

Az első szerint (CEU, 2008) az életen át tartó pályorientáció (LLG – lifelong guidance), vagy magyarul jobban értelmezhető szóhasználat az életút-támogató pályorientáció „olyan tevékenységek összessége, amelyek bármilyen korosztályhoz tartozó állampolgárok számára, életük bármely pontján lehetővé teszik, hogy felmérjék képességeiket, kompetenciáikat és érdeklődésüket annak érdekében, hogy észszerű oktatási, képzési és foglalkoztatási döntéseket hozzanak”.

Sultana (2012) támaszkodva a 2007-2015 között működő Európai Pályorientációs Szakpolitikai Hálózat (ELGPN, European Lifelong Guidance Policy Network) keretei között folytatott adatgyűjtéseire, egy új komplex kompetencia fogalmának a bevezetésére tesz javaslatot Európában, amelyet angolul CMS (career management skills) elnevezéssel találunk meg a nemzetközi szakirodalomban. Az angol definíció lényege magyarul: az életpályaépítési kompetenciák megszerzése képessé teszi az egyént arra, hogy összegyűjtsön, értelmezzen és szintetizáljon önismereti, oktatási és munkaerőpiaci információkat, valamint arra, hogy e szintézis alapján pályatervet készítsen, vizsgáljon felül vagy való-sítson meg (Sultana, 2013).

A hazai szakirodalomban Szilágyi korát megelőzve, a kilencvenes évek derekán értelmezte a fogalmat, melyet a Pályorientáció című egyetemi jegyzetből (Szilágyi és Völgyesy, 1996, 59.) idézünk: „A pályorientáció egy olyan folyamat, amely a tanuló egyéni igényeinek figyelembevételével segíti a megfelelő pálya, szakma kiválasztását, a lehető legszélesebb információnyújtás révén.” Amennyiben a mondat alanyát, a tanulót lecseréljük személyre, egyénre vagy egyszerűen állampolgárra és a meghatározás mögé nézünk, úgy gyakorlatilag megkapjuk az európai gondolatot.

A pályatanácsadásból ismert mentorálás során alkalmazott módszerek bemutatása

A következőkben igyekeztünk egységes szerkezetben leírni tapasztalataink alapján egy-egy eljárás módszertani felépítését. Próbálkoztunk meghatározni az alkalmazott módszer célját, majd tartalmát és strukturáját adjuk közre, melyhez szorosan kapcsolódik a megvalósítás várható eredménye. Törekedtünk tanácsadó professzió szakmai nyelveként közérthető használatára. Mindezt abban a reményben dolgoztuk ki, hogy más felhasználók is képesek legyenek kellő felkészülést követően saját programjukba illesztve használni azokat. Itt kell megjegyeznünk, hogy a leírásokat a mentorok munkáját kísérő szupervíziós támogatásunk tapasztalataiból vett példákkal igyekszünk szemléltetni, így segítve másokat azok gyakorlati alkalmazásában.

Egyéni pályorientációs tanácsadás

Az egyéni tanácsadás középpontjában az egyén életpályáján felmerülő kérdés, vagy a következő szakaszára való átlépéshez szükséges döntés ki-munkálása áll. A folyamat során a tanácskérő (mentorált tanuló) problémájából kiindulva a tanácsadó (mentor) segíti őt problémája tisztázásában, megoldásában. A tanácsadás mindig egy megállapodással zárul, amely a tanácskérő dilemmájára adott válasz (Szilágyi, 2000). A megoldás szempontjából elengedhetetlen, hogy az a tanuló legyen, amelyhez környezete is támogatását adja. Az elérendő célt a tanácskérő határozza meg, így nagyobb eséllyel tesz érte, valósítja meg azt.

A több alkalomból álló egyéni tanácsadásnak általában öt, egymástól jól elkülönülő szakasza van. A *megismerés* szakaszában a tanuló objektív világát (például kora, neme, osztálya) figyelembe véve, a szubjektív elemekre (például mi az, amiben jó, mit szeret csinálni) építve alakítunk ki egy probléma-definíciót, amely a tanácsadás alapja lesz. A *tisztázás*

során tovább haladunk a személyiségjellemzők megismerésében, kiemelten foglalkozunk az érdeklődéssel és a képességekkel. *Elemzéskeor* a tanuló által akceptált szubjektív elemeket összevetjük a tanácsadó által felkutatott realitáselemekkel (képzési lehetőségek, pályák világa). Itt kell megjegyeznünk, hogy a tanácsadónak az adott térségre, településre vonatkozó naprakész, pontos információkkal kell rendelkeznie a valóságos alternatívákról. Mindezeket összhangba kell hozni az előzőekben megfogalmazott tervekkel. A *szintézis* szakaszában a problémadefinícióhoz kapcsolódóan feltételezünk válaszképes megoldásokat, figyelembe véve a fiatal önmagáról elfogadott képét és a realitásokat. Itt időt kell hagynunk arra, hogy átgondolja magában és megbeszélje környezetével, családjával a hipotéziseket. Ha ezt nem tesszük, akkor kisebb a valószínűsége, hogy az ügyfél a megállapodást tartani tudja. A *megállapodás* az a szakasz, ahova a tanácsadási folyamat végén eljutunk. A problémadefiníció tartalmától függően ez lehet egy cselekvési terv, várakozó álláspont, döntéshozatal, pl. jelentkezési sorrend megállapítása. Mindezek eredményeképpen a tanuló igényeinek megfelelően lesznek céljai és a célokhoz vezető lépései, melyeket közösen fogalmazunk meg. Így mindezt magáénak érzi és ennek következtében jó eséllyel meg is fogja valósítani. A tanácsadás során csak azokat az elemeket használjuk fel, amit a mentorált tanuló elfogad magáról, a folyamat során ő határozza meg céljait és mindvégig aktívan szerepet vállal a saját problémája megoldásának folyamatában.

A pályaaorientáció az egyéni tanácsadás egyik típusa, melynek célja, hogy előkészítse a tanuló pályaválasztási döntését, melynek alapját az egyéni képességeken, az érdeklődésen alapuló önismeret és a pályákról, foglalkozásokról, képzésekről való alapos tájékozottság adja. Végeredményben egy pályacél és az ahhoz vezető út kijelölése valósul meg.

A kistelepüléseken élő emberek kiemelten érzik a lehetőségek és az ezekhez kapcsolódó információk hiányát, illetve az internet nyújtotta ingerelárasztásban is nehezen tudnak eligazodni, jóllehet ez nagy jelentőséggel bír a megfelelő szakma, pálya megtalálásában. A tanácsadó adekvát mennyiségű és minőségű információval rendelkezik és a mentorált tanulót is támogatni tudja az ezekhez való hozzáférésben, hogy aztán fel tudja használni a problémájának megoldása érdekében. Mindez azt feltételezi, hogy nemcsak az ügyfél álmairól beszélgetnek, hanem a tanuló számára elfogadható és megvalósítható, reális pályatervet készítenek.

A TM program elvitte ezeken a településeken élő gyerekekhez a pályaaorientációt, a pályaaorientációs tanácsadást. A tanácsadás alapvető módszerei közül a programban egyéni pályaaorientációs tanácsadást alkalmaztunk, a csoportosat nem. Ennek hátterében az a tapasztalatunk áll, hogy a kistelepüléseken az emberek, így a gyerekek is könnyen beszélnek egymásról, de nem szívesen nyilvánulnak meg mások előtt magukról, helyzetükről, érzéseikről, terveikről. Az egyéni pályaaorientációs tanácsadással differenciáltan tudtunk velük foglalkozni, személyre szabottá vált a szolgáltatás.

A pályaaorientációs tanácsadás egy egymásra épülő, több alkalomból álló beszélgetés sorozat, melynek végén megszületik az egyéni pályaterv. A fiataloknak kevés ismeretük van önmagukról (pl. nem tudja mi érdekli) és tágabb környezetükről is (pl. nem tudja, hogy a választott képzésének helyszínéről nem tud hazajutni a buszcsatlakozás hiánya miatt). Az önismeret szerves része a folyamatnak, ezért megfelelő mennyiségű időt kell hagyni arra, hogy néhány biztos pontot meg tudjunk határozni a fiatal releváns személyiségjellemzői közül. A tanulók gyakran nem tudnak magukról mit megfogalmazni. Érdekes olyan tevékenységekből kiindulni, amelyeket szeretnek végezni, legyen ez pl. szabadidő, világhálós szörfölés. A csekély önbizalmuk miatt a diákokat gyakran meg

kell erősíteni, ha pozitív dolgot tapasztalunk, hallunk tőlük.

A megismerés szakasza több találkozásból áll, a tanulók csak fokozatosan nyílnak meg a mentoruk előtt. Központi tényező, hogy elnyerjük a bizalmukat. A tisztázás szakaszában használhatók önismereti kérdőívek, amelyek az érdeklődésre, a képességekre vonatkozhatnak. (Gyakran ezek nem voltak használhatóak, mert a tanácskérők nagyon távolinak érezték az ezekben megjelenő állításokat, helyzeteket. A mentorok inkább az élethelyzetükhöz kapcsolható szituációkon keresztül segítették önismeretük bővítését.) A tisztázás szakaszában történt meg a realitás és a pályáalom közötti kompromisszum megtalálása. Az elemzés során számba kellett venni a lehetséges iskolákat, a munkaerőpiaci helyzetet és a családi hozzáállást. Ezek az információk már az előzőekben előkerültek, itt már „csak” ezek összehangolása kerül a beszélgetés középpontjába. A tankötelezettségi kor betöltéséhez közelítő tanulók esetében a tanácsadó fontos feladata, hogy minden alternatív oktatási módot ismerjen, feltárja, hogy az iskolarendszeren kívül milyen más lehetőségek léteznek. Elengedhetetlen pontja ez a folyamatnak, ugyanis a TM-es fiatalok többsége nem szeret iskolapadban ülni, hagyományos keretek között tanulni és a lehető leg-rövidebb idő alatt szeretne valamilyen eredményt elérni, majd a munkaerőpiacra kilépni. A folyamat a problémadefiníció alapján (ami a tanácsadás során változhat, mert a mentorált gyerekek gyakran problémájukat sem tudják pontosan meghatározni) megfogalmazott pályatervvel zárul (szintézis). Fontos, hogy több alternatívát is felkínáljunk a tanulónak, amik közül mérlegelés alapján választhat. Minden alternatíva előnyét és nehézségeit is számba kell venni. Ennél a pontnál érdemes hazaküldeni a fiatalt, hogy gondolja végig választását, beszélje meg azt a családdal. Eleve olyan alternatívákat ajánlunk, melyek a fiatal igényeinek megfelel és nem kerülnek élesen szembe a család véleményével. (Így történt ez, amikor egy nőgrád

vármegyei kistelepülés nyolcadik osztályos leány tanulójának ötletét finoman szólva kinevette édesapja, amikor bejelentette, hogy a pécsi Gandhi Gimnáziumban szeretne továbbtanulni.)

Az egész, pályaaorientációt támogató folyamat tarthat akár az egész mentorálási félév során (sőt, több ilyen időszakot is átfoghat). Egy-egy alkalom 30-90 perc is lehet, a tanuló aktuális hangulatától vagy a témától függő módon. Differenciáltan, személyre szabottan végezzük ezt a szolgáltatást, az ügyfél igényei szerint haladunk.

A pályaaorientációs tanácsadás várható eredménye, hogy a mentorált tanuló pályaaérettsége fejlődik, a következő életpályaszakaszba való átlépést megelőző döntés minősége erősödik, önismerete mélyül, pályaaismerete bővül.

Kísérő tanácsadás

Az eljárás célja a mentorált tanulók (pályaa)szocializációja fejlődésének támogatása a megszokottól eltérő, esetleg lakóhelyen kívüli valóságos környezetben. Ennek megfelelően a kísérő tanácsadás nem zárt térben egy asztal mellett ülve, hanem mozgás közben, más – szintén a fejlesztés témakörébe vágó – cselekvéshez kapcsolódóan történik. Előnye, hogy nincs egy mesterséges helyzetbe „kényszerítve” a tanuló, ami erősíti a módszer hatékonyságát, eredményességét. A cselekvésbe ágyazott tanulás során jobban rögzülnek az információk, mintha egy hagyományos tanácsadási helyzetben kapná meg a résztvevő azokat. Amennyiben a tanuló saját élmény útján jut információhoz, akkor már „csak” abban kell támogatni, hogy azokat feldolgozza, kellőképpen rendszerezze, önmagára és környezetére vonatkozóan elemezze, értékelje.

A tanuló és mentora közösen döntenek el az aktivitás célját – a fiatal érdeklődéséhez, igényeihez igazodva – így erősebb a motivációs háttere a tevékenységnek. Több spontán lehetőséget biztosít az alkalom, melyekben rejlő esélyek kihasználása a mentor kreativitásán és felkészültségén múlik.

Néhány példa:

- Séta közben többféle szakma megtekinthető és beszélgetésbe elegyedve a munkavállalókkal – bolti eladóval, autószerelő műhely munkatársaival stb. – hiteles információ szerezhető az adott munkakörökről.
- A piacon élelmiszervásárlás közben az állattenyésztésről és az ehhez a területhez kapcsolódó szakmákról – húsfeldolgozásról, hentes szakmáról stb. – kaphatunk információkat.
- Megtekinthetjük a polgármesteri hivatal bejáratnál kifüggesztett álláshirdetéseket és egyéb, a közéletünket meghatározó hirdetményeket.

A kísérő tanácsadás, a gyakorlati tevékenység közben történő (pálya)szocializáció támogatása során a célzott beszélgetést alkalmazzuk, melynek során a tanuló ön- és pályaismerete fejlődik, információkat szerez a különböző szakmákról és ezek mentén alakul saját pályaképe.

Önértékelő eljárások

Az önértékelési eljárások célja, hogy segítse a mentorált tanulók öndefiníciós képességének alakulását. A pályaválasztást előkészítő időszakban kiemelt jelentőséget kap az érdeklődéssel és a képességekkel kapcsolatos felvilágosítás, mellyel a tanuló kiegészítheti az önmagáról alkotott képet. Az érdeklődéssel végzett munka nagymértékben segítheti a tanuló önkibontakozási folyamatát, míg az ehhez kapcsolódó megfelelő képességek támogatják annak a feladatszintnek a megtalálását, amelyeket az érdeklődéssel végzett munka folyamatában a jelölt vállalhat. Ezek az eszközök segítik megfogalmazni azokat az előnyöket és pozitívumokat, illetve hiányokat és korlátokat, amelyek fontosak lehetnek a továbblépés szempontjából.

Az önértékelő eljárások általában kérdőívek, melyek pontosan körvonalazzák a tanuló számára az adott *produkcíófelületet*, vagyis világos, hogy mit fog megismerni magáról. Az önértékelő eljárások szakmai zsargon nélkül, világosan megfogalmazott

feladataira, kérdéseire nincsenek jó vagy rossz megoldások, a válaszadás mindig érzelmi alapú (pl.: nagyon szívesen teszem, könnyű nekem). Az értékelést nem más személy, hanem a felhasználó maga végzi el. A kérdőívvel együtt az *értékelő kulcsot* és az *értelmezési keretet* is átadjuk, vagyis a definíciókat és a kijelölt vonatkoztatási területeket (Szilágyi, 1993).

Az önértékelő eljárások a beszélgetést kiegészítő eszközként alkalmazhatóak, melyek használatának feltétele azok megfelelő szintű ismerete. (Tapasztalataink szerint az önértékelési folyamatban többször előfordul, hogy a tanuló nem igényli minden egyes elem megbeszélését mentorával – de erre készenlétben kell lenni.) Az akceptált eredmények szintézise, már jellemzően a mentorral közös intellektuális munka eredménye.

A papír alapú vagy online kérdőívek eredmények feldolgozását segítő nyitott példamondatok:

- Úgy látom ez magasabb pontszámot kapott... Valóban ez a sorrend jellemez téged?
- Ennél a tevékenységnél azt jelölted be, hogy nagyon könnyű... Mesélnél róla?
- Nézzük meg, hogy a leírásban szereplő megjegyzések közül mit fogadsz el magadról... Alá is húzhatjuk ezeket.
- Ezeket az ágazatokat ajánlja a kérdőív... Mit szólsz hozzá?
- Az eredmények alapján úgy látszik, hogy téged ez érdekel a legjobban... Elfogadod?

Célzott beszélgetés

A beszélgetés a mentorálás folyamatában kettős értelemben szerepel. Egyrészt a mentor és a mentorált személyes érintkezésének eszköze, melynek kiemelt jelentőségű szerepe van a kedvező hangulat, az interperszonális miliő megteremtésében. Módszerként pedig a tanácsadás struktúráját, irányát, tartalmát is megszabhatja. A tanácsadás folyamatában fontos, hogy a beszélgetés több mint az érintkezés eszköze, ezért erre egy meghatározott fogalmat használunk, a célzott beszélgetést. Ezzel a

tudatos beszélgetésvezetésnek az alkalmazásával valamit el szeretnénk érni, pl.:

- különböző élmények tartalmának szavakba öntése
- tervek meghatározása
- aktivitás erősítése
- önismeret fejlesztése
- valós pályainformációk realizálása

Mindez azt jelenti, hogy a mentor a tanulókkal való találkozások során célirányosan úgy irányítja a beszélgetést, hogy figyelembe veszi közben az alábbiakat:

- elfogadja a hozzá forduló gyermeket előítélet és kritizálás nélkül
- folyamatosan bátorítja spontán kifejezését
- kamatoztatva empátiáját a saját nyelvén érti meg
- kellő tapintattal objektív marad (Rogers, 1984)

A mentor a találkozások során igen sok információt kap a tanulóktól. A célzott beszélgetés során a mentorált tanuló szabadon kifejti véleményét az adott témával, helyzettel kapcsolatban, míg a mentor súlyozza ezeket aszerint, hogy az aktuális problémafelvetés szempontjából relevánsak-e, vagy sem. A cél szempontjából lényeges elemek közül kiemeli azokat, melyekre reagál, majd megválasztja a megfelelő válaszadási módot.

A beszélgetések lehetséges tartalmának bemutatásához Super (1990) pályaegettség fogalmának öt elemét hívjuk segítségül. (Az összetevőkkel kapcsolatos mentorálás során szerzett tapasztalatainkat és ezzel összefüggő téma javaslatainkat egy-egy alpont mentén ismertetjük.)

1. *Tervezési készség* azt jelenti, hogy az egyén kész pályatervet készíteni, melynek során törekszik az autonómiára, időperspektívában gondolkodik.
 - o Az azonnali szükségletkielégítés, a rövidtávú tervek helyett a távlatos gondolkodás előtérbe helyezése (ennek széleskörű értelmezésében terepe lehet pl.: a pénzügyi és

vállalkozói ismeretek, pályaeorientáció, pályatervezés, fenntarthatóság és környezet-tudatosság).

2. *Aktivitás* jellemzi az egyént, vagyis kész arra, hogy a saját pályaválasztásával kapcsolatos kérdéseknek utánanézzon, hasznosítja az információs forrásokat és kipróbálja magát előzetesen különböző szakmai szerepekben.
 - o Folyamatos biztatás az újabb információk, élmények, tapasztalatok gyűjtésére és ehhez valódi alternatívák nyújtása (pl.: a megszokott környezetből kimozdulás, szabadidős tevékenységek, önkéntes vagy diák-munka).
3. *Informáltak* tekinthető az a személy, aki szert tesz mindazokra az információkra, amelyek a későbbi folyamatot befolyásolhatják, legyen az pályae- vagy önismereti kérdés.
 - o Minél több információja van saját magáról és a pályák világáról, annál jobb döntést fog tudni hozni, melyhez érdemes több, megbízható forrásból tájékozódni (pl.: kérdőívek, világháló, nyílt nap, pályaválasztási kiállítás).
4. A *döntési kompetencia* a megfelelő döntés kialakítására való alkalmasságot, a helyes döntési elvek használatát jelenti.
 - o Az információk jó hatásfokú feldolgozását követő önálló, felelősségteljes, konfliktusmentes döntéshozatal (pl.: szakkör, sport, családi vagy iskolai feladat- és szerepvállalás, takarékoskodás, pályaválasztás).
5. A *realitásorientáció* a valósághoz igazított alkalmazkodás folyamatát foglalja magába.
 - o Megbízható, valódi, aktuális, igaz, vagyis minőségi információk alapján történik a döntés, választás. Jelenti ez a reális önismertet és a szakmák, képzések, pályák valódi ismeretét (pl.: a képességek alul vagy felülértékelésének elkerülése végett a környezet visszajelzéseinek beépítése az önismeretbe, illetve pontos kép a foglalkozásokról vagy

az érdeklődésre számot tartó képzés tantervéről).

A mentori tevékenység során a pályorientációs szemléletű mentor feladata, hogy a pályaegettség elemeinek kialakulását, fejlődését támogassa az adott életkornak megfelelően.

A pályorientációnak, a pályaválasztási döntés előkészítésének a fundamentuma az önismeret, különös tekintettel a képességekre és az érdeklődésre. Az alábbiakban ezen személyiségjellemzők megismerését célzó beszélgetések rövid részletét adjuk közre. Mindezen példákön keresztül arra kívánunk rámutatni, hogy a mentor nem csupán beszélget, hanem annak fonalát tudatosan kézben tartja, célzottan irányítja.

1. példa: A képességekre rálátunk, amikor a tanuló arról beszél, hogy milyen tevékenységet könnyű neki végezni. A tanulót ezen keresztül hozzáségítjük a saját önismeretének fejlődéséhez és erre az elemre építve haladunk tovább a beszélgetésben. Fondantot formázó tanulóval folytatott célzott beszélgetés:

Mentor (M): Hú de klassz, amit csináltál!

Tanuló (T): Hát igen... ez nekem is tetszik.

M: De jó, gratulálok! Láttam, hogy menet közben is milyen ügyesen dolgoztál, könnyen ment ez neked.

T: Köszönöm, tényleg könnyen ment.

M: Szerintem akkor neked jó lehet a kézügyességed.

T: Igen, már mások is mondták.

M: Meséj erről egy picit bővebben, szívesen hallgatlak!

T: ...és mesél az otthon, a konyhában végzett tevékenységeiről... (a M segíthet neki példákat hozni a kézügyességre)

M: A betyár mindenét, engem aztán meggyőztél! Ezt a képességedet lehetne akár több helyen is kamatoztatni a későbbiekben, pl.: cukrász, de

akár édességkészítő, vagy pék – hogy csak az élelmiszeripari ágazatot nézzük.

...

M: Utánajárhatunk, hogy miből áll egy munkanapja a ...-nak

...

M: Nézzük meg, hol van legközelebb olyan iskola, ahol van ilyen képzés!

...

M: Nézzük meg, mit fogsz ott tanulni...

2. példa: Ebben az esetben a tanuló érdeklődése kerül előtérbe, vagyis olyan tevékenység, amit szívesen csinál. A célzott beszélgetésben résztvevő tanuló arról beszél, hogy szívesen van emberek között:

M: Említetted, hogy nem szeretsz egyedül lenni, mindig emberek vesznek körül. Még a kutyasétáltatásnál is az emberekkel való kapcsolat kerül előtérbe.

T: Igen, ez pontosan így van. Én megszoktam, hogy folyton emberekkel vagyok az iskolától kezdve az otthonon keresztül a szabadidőig vagy a sportig.

M: Neked mindegy is kivel vagy együtt, mindenkiel jól kijössz.

T: Ez alapvetően igaz, de legfőképp a gyerekekkel töltöm együtt az időt. Szabadidőmben a szomszédok is gyakran megkérnek, hogy vigyázzak a gyerekekre és az atlétika pályán is gyakran bízzák rám bemelegítéskor a juniorokat.

M: Jaj, ez nagyon izgalmasnak hangzik! Beszélnél erről?

...

M: El tudod képzelni, hogy hosszabb távon is gyerekekkel foglalkozz?

...

M: Szerinted mi kell ahhoz, hogy valaki óvónő (dajka, edző...) lehessen?

...

M: Megnézhetnénk, hogy hol van lehetőség ezt tanulni?

Számítógéppel támogatott pályaorientáció

A felső tagozatos tanulók információszerzési forrásai között kiemelt helyen szerepelnek a világháló adta lehetőségek, a különböző online platformok. A számítógéppel támogatott pályaorientáció során cél a mentorált diákok pálya- és iskolaválasztás szempontjából releváns tudnivalók közötti eligazodásának segítése az internet világában. Az információáramlásnak elengedhetetlen része a helyes információ kiválasztása, ami a tanácsadó mentor információnyújtásának felelősségét adja. Az információ biztosítása mellett az információ feldolgozása, megértése és a tapasztalatokkal való összevetése is kiemelt hangsúllyal bír a mentorálási folyamatban.

Számtalan megbízható és felhasználóbarát oldal, program, applikáció lelhető fel a témában és sajnos néhány egészen elavult is (Kenderfi, 2020). Nem vállalkozhatunk az egyes lehetőségek részletes bemutatására, itt csupán a mentorálás során alkalmazott és bevált számítógépes programok típusaira (melyek korábbi leírását Szilágyi adta 2000-ben) kívánjuk felhívni a figyelmet.

- A) Önértékelő eljárások – Az ember – pálya megfelelés szempontjából lényeges személyiségjegyek felismerését, a korábban tárgyalt önismeret fejlesztését támogató kérdőívek online változatai.
- B) Orientáló programok – A megismert személyiségjellemzőhöz pályát, szakmát is kapcsoló eljárások
- C) Információs programok – Ide soroljuk a pálya- és iskolaválasztáshoz szükséges aktuális információkat tartalmazó különböző adatbázisokat, pályaismeretet bővítő pályaleírásokat és a foglalkozásokat bemutató filmeket.
 - Szakképző intézmények és szakképzési centrumok honlapjai – Az intézmény sajátosságainak és kiemelten a képzési kínálatának bemutatása.
 - Innovatív Képzéstámogató Központ weboldala – Szakma- és térképes intézmény-

kereső, szakmajegyzék, képzési- és kimeneti követelmények, programtervek részletezése.

- D) Pályaorientációt támogató intézmények portáljai – Regionális pedagógiai szakszolgálatok, valamint a kereskedelmi- és iparkamarák információs és szolgáltatásai.
- E) Játékok és szimulációk – Ide tartoznak azok a játékok, amelyek leginkább a képzést szolgálják. Ezeknek közös vonása gyakran a versenyjelleg és általában kísérleti vagy aktív tanulásra teszik a hangsúlyt.

Összefoglalás

Az elmúlt évtizedben történt társadalmi változások a segítő tevékenységek gyakorlatában több fejlesztést eredményeztek. A tanácsadás területén is olyan feladatok jelentek meg kihívásként, melyek megoldása új metodikák kialakítását, vagy a hagyományosak átdolgozását igényelte.

Ebbe a sorba tartozónak véljük tanulmányunkat, melynek fókuszába a már ismert tanácsadási módszereken túl a TM program tapasztalatait felhasználó új megközelítéseket kívántuk közreadni ajánlva azt azoknak a mentoroknak és oktatóknak, akik próbálkozásaikhoz segítséget várnak a területen.

Ennek bemutatását megelőzően, dolgozatunk első részében releváns szakirodalmak alapján összegeztük a pályaorientációt támogató munkával kapcsolatos felfogásunkat, ami az életpálya tervezésére és szervezésére vonatkozó tanácsadó tevékenység elméleti keretét biztosítja. Arra is megpróbáltuk felhívni a figyelmet, hogy a pályaorientációs hangsúlyú mentorálás fókuszában a pályák, szakmák, képzések megismertetésén túl a tanulók öndefiníciójának minőségi differenciálásán, vagyis az önismeretük fejlesztésén van. Bizonyára minden érintett számára evidencia, hogy a tanácsadói tevékenységhez a személyes elkötelezettség mellett kellő mértékű szakértelem is szükséges.

A Gödöllői Iskolában a pályaorientációs szemléletű mentorálásra való szakmai felkészülést szolgálja a mentorképzés, míg a tanácsadásban jártas szupervízorok folyamatos támogatása adja a mentorok nyújtotta megfelelő szintű szolgáltatás garanciáját.

Irodalom

- Andl, H., Arató, F., Orsós, A. & Varga, A. (2020). Új utak a tanárképzésben: Tanárjelöltek kompetenciáinak fejlődése a „Tanítsunk Magyarorszáért” program keretében. *Autonómia és Felelősség*, 5(1-4), 101–121.
DOI: <https://doi.org/10.15170/AR.2020.5.1-4>.
- Borbély-Pecze, T. B. (2016). Szakképzés és pályaorientáció: tévutak és lehetőségek. *Educatio*, 25(1), 59–69.
- Borbély-Pecze, T. B. (2022). Szerkesztői előszó. In Borbély-Pecze, T. B. (Ed.), *Pályaválasztás, pályaorientáció, pályaedukáció (9–11)*. ELTE Eötvös Kiadó, Magyar Pedagógiai Társaság, Wesley Könyvek.
- Council of the European Union. (2008). *Council Resolution on better integrating lifelong guidance into lifelong learning strategies*. https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/educ/104236.pdf
- Czövek, A., Fazakas, I. & Dorner, L. (2022). A "Tanítsunk Magyarorszáért" program bevezetésének tapasztalatai az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen, 2019-2021. In K. Nagy, E. & Szabó-Tóth, K. (Eds.). *Útkereső. Kutatások az Észak-magyarországi régió felemelkedéséért*. (211–225). Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Fonyó, I. & Pajor, A. (1998). *Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből*. Bárczi Gusztáv GyTF, Budapest.
- Godó, K. (2021). A „Tanítsunk Magyarorszáért Mentorprogram” előkészítő kurzusán résztvevő mentorjelöltek motivációi. *Különleges Bánásmód*, 7(2). 21–41. DOI: <https://doi.org/10.18458/KB.2021.2.21>
- Helembai, K. & Zakar, A. (1993). Pályafejlődés és szerepelsajátítás. *Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola tudományos közleményei*, (21). 261–272.
- Herr, E. L., & Cramer, S. H. (1992). *Career guidance and counseling through the life span: Systematic Approaches*. Addison-Wesley Longman.
- Juhász, O. (2022). Találkozások – a mentorálás tartalmi irányelvei, fókuszai. In Fehér, Á. & Mészáros, L. (Eds.). „... megtisztítja azt, hogy több gyümölcsöt hozzon.” (Jn 15,2). (147–156).
- J. Szilágyi, K. (1985). Kísérlet a szociális érettség vizsgálatára a felsőoktatásban. *Pályaválasztás*, 18(4), 19–26.
- J. Szilágyi, K. & Völgyesy, P. (1985). *A pályafejlődés vizsgálatának módszertani lehetőségei a felsőoktatásban*. Oktatáskutató Intézet.
- Karcher, M. J. (2005). Cross-age peer mentoring. In DuBois, D. L. & Karcher, M. J. (Eds.), *Handbook of youth mentoring*. (266–285). Sage Publications Ltd. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781412976664>
- Kenderfi, M. (2019). *Szülői pályaválasztási attitűdök 2019*. MKIK, SZIE GTK, Innokend Kft.
- Kenderfi, M. (2020). Pályaorientációs tartalmú honlapok vizsgálata 2020 áprilisában. *Opus et Educatio*, 7(4), 410–422.
DOI: <https://doi.org/10.3311/ope.409>
- László, K., Ritoókné Ádám, M. & Susánszky, É. (1988). Iskolai veszélyeztetettség és pályaszocializáció. *Pedagógiai Szemle*, 38(6), 533–539.
- Lubinszki, M. (2022). A Tanítsunk Magyarorszáért program pályaorientációs fókuszja. *OxIPO*, 4(4), 63–71. DOI: <https://doi.org/10.35405/OXIPO.2022.4.63>
- Márton, S. & Baracsi, Á. (2020). Tanítsunk Magyarorszáért program a Nyíregyházi Egyetemen – hallgatói nézőpontok. In Torgyik, J. (Eds.), *Társadalmi felelősség és szociális gondolkodás* (103–111). Sozial und Wirtschafts Forschungsgruppe.
- Peterson, G. W., Sampson, J. P., Lenz, J. G. & Reardon, R. C. (2002). A cognitive information processing approach in career problem solving

- and decision making. In D. Brown (Ed.), *Career choice and development* (312–369). Jossey-Bass.
- Rhodes, J. E. (2005). A Model of Youth Mentoring. In DuBois, D. L. & Karcher, M. J. (Eds.). *Hand book of youth mentoring. (30–43)*. Sage Publications Ltd. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781412976664>
- Ritoók, P. (1986). *Személyiségfejlesztés és pályaválasztás*. Tankönyvkiadó.
- Rogers, C. R. (1984). *Encounter csoportok*. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Rókusfalvy, P. (1969). *Pályaválasztás, pályaválasztási érettség*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Sultana, R. G. (2013). Career management skills: Assessing for learning. *Australian Journal of Career Development*, 22(2), 82–90.
- Sultana, R. G. (2012). Learning career management skills in Europe: a critical review. *Journal of Education and Work*, 25(2), 225–248.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13639080.2010.547846>
- Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In Brown, D. & Brooks, L. (Eds.), *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (2nd ed., pp. 197–261). Jossey-Bass.
- Szilágyi, K. (1993). *A tanácsadás módszerei I-II*. GATE.
- Szilágyi, K. (2000). *Munka- pályatanácsadás mint professzió*. Kollégium Kft.
- Szilágyi, K. (2023). *Munka- pályatanácsadás mint professzió. Ötödik átdolgozott kiadás*. Kontakt Alapítvány.
- Szilágyi, K. & Völgyesy, P. (1996). *Pályaorientáció*. GATE.
- Tanítsunk Magyarországért program honlapja. 2024. <https://www.tanitsunk.hu/page/program> [2024. 07. 20.]